

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ: «ΕΜΠΟΡΕΥΜΑ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑ» (Το πρώτο κεφάλαιο από την πρώτη έκδοση (1867) του βιβλίου «Το Κεφάλαιο, Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας» με το παράρτημα I. 1 «Η αξιακή μορφή») Μετάφραση, εισαγωγή και σχόλια Γιώργης Σταμάτης. Εκδόσεις «ΚΡΙΤΙΚΗ», Αθήνα 1991

Όπως σημειώνει ο Γιώργης Σταμάτης, στην Εισαγωγή που έγραψε για την έκδοση του κειμένου του Μαρξ που παρουσιάζουμε εδώ, «είναι σχεδόν άγνωστο, ότι το κείμενο της πρώτης έκδοσης του τόμου I του «Κεφαλαίου» (1867) διαφέρει απ' αυτό της δεύτερης καθώς κι απ' αυτά της τρίτης και τέταρτης έκδοσης. Η πρώτη έκδοση περιέχει κι ένα στο Κεφάλαιο I, Μέρος 1 Το εμπόρευμα ανήκον, παράρτημα με τον τίτλο «Παράρτημα στο κεφάλαιο I, 1. Η αξιακή μορφή». (...) Όσον αφορά στις μεταφράσεις του τόμου I του «Κεφαλαίου», μόνον η ρωσική μετάφραση του Danielson (1872) έγινε από την πρώτη γερμανική έκδοση (...)» (σελ. 9).

Το κείμενο της πρώτης αυτής έκδοσης του πρώτου κεφαλαίου του τόμου I του «Κεφαλαίου» (και το σχετικό Παράρτημα) επανεκδόθηκε, βέβαια, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 στη Γερμανία (βλ. αναλυτικά την Εισαγωγή του Γ. Σταμάτη), παρέμεινε εντούτοις ουσιαστικά άγνωστο στο μεγαλύτερο τμήμα των Γερμανών αναγνωστών του Μαρξ. Απ' όσο γνωρίζω, το κείμενο αυτό δεν έχει εκδοθεί σε καμιά άλλη γλώσσα, με μοναδική εξαίρεση την αγγλική μετάφραση μόνον του «Παράρτημα στο κεφάλαιο I, 1. Η αξιακή μορφή», που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Capital and Class» No 4, Spring 1978, pp. 134-150, υπό τον τίτλο *The Value Form*.

Η επανέκδοση του κειμένου αυτού του Μαρξ δεν έχει μόνον (ούτε και κατά κύριο λόγο) «αρχαιακό» ενδιαφέρον. Για όλους όσους ενδιαφέρονται για τη μαρξιστική θεωρία έχει κυρίως θεωρητικό ενδιαφέρον κι αυτό για δύο λόγους:

α) Δεν πρόκειται για μια παρόμοια μορφή του γνωστού μας κειμένου του Iου κεφαλαίου του τόμου I του «Κεφαλαίου» (από την ευρέως κυκλοφορούσα μετάφραση του Π. Μαυρομάτη, που έγινε από την τέταρτη γερμανική έκδοση του έργου, του 1890). Το πρώτο τμήμα του Iου κεφαλαίου («Το εμπόρευμα»), αλλά και σε μικρότερο βαθμό το τρίτο τμήμα του («Το χρήμα ή η κυκλοφορία των εμπορευμάτων») αποτελεί ένα διαφορετικό, και επομένως, για τους Έλληνες αναγνώστες, «νέο» κείμενο του Μαρξ. Παντελώς νέο κείμενο αποτελεί και το «Παράρτημα στο κεφάλαιο I, 1. Η αξιακή μορφή». Μόνον το δεύτερο τμήμα του Iου κεφαλαίου («Η διαδικασία ανταλλαγής των εμπορευμάτων») δεν παρουσιάζει αξιόλογες διαφορές από το γνωστό μας (από τη μετάφραση του Π. Μαυρομάτη) κείμενο της 4ης γερμανικής έκδοσης.

6) Το (έως σήμερα γνωστό) 1ο κεφάλαιο του τόμου Ι του «Κεφαλαίου» θεωρείται ως το δυσκολότερο τμήμα του όλου έργου, μεταξύ άλλων και λόγω του ιδιαίτερου τρόπου ανάλυσης (παρουσίασης) του αντικειμένου από το συγγραφέα. Στην αρχιτεκτονική της παρουσίασης αυτής αποτυπώνονται έντονα οι επιρροές της εγγελιανής φιλοσοφίας στη σκέψη του Μαρξ. Η δημοσίευση της πρώτης έκδοσης του κειμένου μπορεί, επομένως, να αποβεί θεωρητικά πολύτιμη σε δύο κατευθύνσεις: 1. Διευκολύνει στην κατανόηση της μαρξικής θεωρίας της αξίας. Ιδιαίτερα σημαντικό αποδεικνύεται εδώ το «Παράρτημα...», το οποίο προσφέρει μια συνεκτική και ιδιαίτερα διδακτική παρουσίαση της μαρξικής θεωρίας της αξίας. 2. Προσφέρει την απαραίτητη «θεωρητική πρώτη ύλη» για να μελετηθεί το πώς εξελίχθηκε η σκέψη του Μαρξ σε ό,τι αφορά κυρίως τις φιλοσοφικές της «αφετηρίες» και καταβολές, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό επηρεάζουν και τον τρόπο έκθεσης της αξιακής θεωρίας. Για μια μελέτη στην κατεύθυνση αυτή, οι παρατηρήσεις και επισημάνσεις που περιέχονται στην *Εισαγωγή* του Γιώργου Σταμάτη θα αποδειχθούν πολύ χρήσιμες.

Το *Εμπόρευμα και χρήμα* αποτελεί, λοιπόν, ένα σημαντικό έργο του Μαρξ πάνω στην αξιακή θεωρία, το οποίο μέχρι σήμερα παρέμενε ουσιαστικά απρόσιτο ακόμη και για τους αναγνώστες που διαβάζουν Μαρξ στο πρωτότυπο, ή σε μετάφραση σε άλλη γλώσσα πέραν των ελληνικών. Όμως το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα σημαντικό εκδοτικό γεγονός για τη χώρα μας και για δύο επιπρόσθετους λόγους, που αναφέρονται στη συμβολή του μεταφραστή και επιμελητή του κειμένου:

1) Η μετάφραση του Γιώργου Σταμάτη αποτελεί για μιαν ακόμα φορά (όπως και στο παρελθόν, όταν ο ίδιος μετέφρασε άλλα κείμενα του Μαρξ) ένα διεθνώς σπάνιο είδος απόδοσης τόσο του «γράμματος» όσο και του «πνεύματος» του μαρξικού κειμένου. Ο Σταμάτης καταφέρνει να παραμείνει πιστός στο κείμενο και ταυτόχρονα να αποδώσει το ύφος του. Το επίτευγμα είναι σημαντικό, αν λάβουμε υπόψη μας ότι το ύφος αυτό συνδυάζει την επιστημονική ακρίβεια με τη χρήση (όπως επισήμανε και ο Ένγκελς, Μ.Ε.Υ. τ. 21, σελ. 229) εκφράσεων της καθημερινής ζωής και ιδιωματικών φράσεων, ενώ επιπλέον «δημιουργεί νέες λέξεις, αντλεί παραδείγματα από όλους τους κλάδους της επιστήμης και υπαινιγμούς από τη λογοτεχνία μιας δωδεκάδας ευρωπαϊκών γλωσσών» (Engels, ό.π.). Μια αντιπαραβολή του δεύτερου τμήματος του κειμένου («Η διαδικασία ανταλλαγής των εμπορευμάτων») που μετέφρασε ο Γ. Σταμάτης, και του αντίστοιχου τμήματος της 4ης έκδοσης του «Κεφαλαίου» που μετέφρασε ο Π. Μαυρομάτης (στο γερμανικό πρωτότυπο, το τμήμα αυτό του κειμένου υπέστη αμελητέες μεταβολές μεταξύ της πρώτης και των επόμενων εκδόσεων του έργου) πείθει για την αυστηρότητα και την ακρίβεια της απόδοσης του Σταμάτη, ακόμα και αν δεν προσφύγει κανείς για σύγκριση στο γερμανικό πρωτότυπο.

2) Η επιμέλεια που έκανε ο Γιώργος Σταμάτης στο κείμενο του Μαρξ που ο ίδιος μετέφρασε, το καθιστούν το πληρέστερα επιμελημένο και σχολιασμένο κείμενο του Μαρξ που εγώ γνωρίζω. Ας σημειωθεί εδώ ότι στα κείμενα του Μαρξ που γνωρίζω συγκαταλέγονται και οι δύο εκδόσεις των Απάντων των Μαρξ-Ένγκελς στα γερμανικά (Marx-Engels-Werke [MEW] και Marx-Engels-Gesamtausgabe [MEGA]). Η πραγματικά μοναδική επιμέλεια του Σταμάτη μάς καθιστά κοινωνούς των φιλοσοφικών και εννοιολογικών αφετηριών του μαρξικού κειμένου (της σκέψης του Μαρξ) με έναν τρόπο που προκαλεί έκπληξη, αλλά και παρακινεί για περαιτέρω μελέτη και εμπάθυση στο κείμενο. Ας μου επιτραπεί να παραθέσω τρία σύντομα παραδείγματα από τις (περισσότερες από 110) «Σημειώσεις του μεταφραστή», σαν ένα μικρό δείγμα της συμβολής του μεταφραστή-επιμελητή:

* Αναφερόμενος στη φράση του Μαρξ «Ο Περσέας χρειαζόταν ένα μανδύα νεφέλης για τη δίωξη των τεράτων», ο Γ. Σταμάτης σχολιάζει: «Ο μανδύας νεφέλης θεών ή ηρώων ως μέσον προστασίας τους ή, αντιστρόφως, προστασίας των ανθρώπων από τη λάμψη των θεών είναι κοινός τύπος της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας και της αρχαίας ελληνικής και της λατινικής ποίησης: «...νεφέλη ειλημμένος ώμους» Ιλιάς, Ε 186, και «... tandem venias precamur nube candenti (s) umeros amictus augur Apollo», Horatius, Iam satis terris, στ. 30-32» (σελ. 33)

* Το απόσπασμα της μετάφρασης «... ως πόλοι στα δύο εξισωμένα άκρα που καταλαμβάνουν τα [δύο] εμπορεύματα», σχολιάζεται από τον Γ. Σταμάτη ως εξής: «Στο πρωτότυπο: *Warenextreme Extreme* (= άκρα) ονομάζει ο Hegel στη *Λογική* του τις δύο στιγμές της κρίσης και του συμπερασμού, δηλαδή, το υποκείμενο και το κατηγορούμενο. Δες G.W.F. Hegel, *Wissenschaft...*, II, ό.π., σελ. 309 και *passim*».

* Ο Μαρξ ονομάζει το χρήμα «τον *nexus rerum*, το «κοινωνικό εχέγγυο»...» και ο Γ. Σταμάτης σχολιάζει ως εξής: «*Nexus rerum* σημαίνει *συνάρτηση, συνοχή, διαπλοκή, πλέγμα των πραγμάτων*. *Nexus* σημαίνει όμως και *έγγραφο ομολογία οφειλής στα χέρια του πισωτή*, δηλαδή *εχέγγυο*. Έτσι *nexus rerum* σημαίνει εδώ – ως λογοπαίγνιο, όπως δείχνει η επεξήγησή του με «κοινωνικό εχέγγυο» – και *έγγραφο ομολογία οφειλής πραγμάτων*. Τα πράγματα αυτά είναι προφανώς τα εμπορεύματα που μπορεί να αποκτήσει κανείς με αυτήν την «έγγραφο ομολογία οφειλής πραγμάτων», δηλαδή με το χρήμα. Και ο Αριστοτέλης ονομάζει στα *Ηθικά Νικομάχεια* (βιβλίο Ε', κεφάλαιο VIII, 1133b, 14) το χρήμα «εγγυητή». Για ανεξιχνίαστους λόγους η MEGA το διορθώνει ρητά σε «*nervus rerum*» (νεύρο των πραγμάτων ή, όπως ευαρεστείται να το επεξηγεί η ίδια, κυριότερο πράγμα (*Hauptsache*)). Δες MEGA, II, 5, σελ. 89.

Η μεγάλη θεωρητική βαρύτητα του κειμένου του Μαρξ, η άποψη μετάφρασή του, αλλά και η μοναδική επιμέλεια και ο σχολιασμός του από τον Γ.

Σταμάτη, τέλος δε η καλαίσθητη και προσεγμένη έκδοση του βιβλίου από τις εκδόσεις «Κριτική», καθιστούν το *Εμπόρευμα και Χρήμα* ένα σημαντικό εκδοτικό γεγονός. Πρέπει να διαβαστεί από όλους όσους ενδιαφέρονται για τη μαρξική θεωρία, αλλά και τις «Επιστήμες του Ανθρώπου», γενικότερα.

Γιάννης Μηλιός



Γυναίκα Lummi, φωτογ. Eduard Curtis, 1899